

ПРОМЕНИ В БРОЯ НА НАСЕЛЕНИЕТО НА ГОЛЕМИТЕ ГРАДОВЕ В ПОСТСОЦИАЛИСТИЧЕСКИТЕ СТРАНИ ОТ ЦЕНТРАЛНА И ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА

Валентин Михайлов

Представени са резултатите от сравнителен географски анализ на промените в броя на населението в градовете с население над 100 хил. жители в постсоциалистическите страни от Централна и Югоизточна Европа. Анализът е извършен в два основни разреза: по страни и по 4 подкатегории: градове над 1 млн. жители, 500–999 хил., 250–499 и 100–249 хил. жители.

Ключови думи: големи градове, брой на населението, постсоциалистическа трансформация, постсоциалистически страни, Централна и Югоизточна Европа.

УВОД

Броят на населението на градовете е един от общите, но същевременно първостепенен показател за тяхното развитие, служещ като индикатор за икономическия потенциал, за потребителските нужди на населението, отчитан при планирането на техническата и социалната инфраструктура. Според общоприетия в световната научна литература количествен критерий, големи градове са тези населени места, преминали прага от 100 хил. души население. Те са опорните пунктове на селищната мрежа, възли на транспортната инфраструктура и центрове на социално-икономическото развитие на страните. Градоустройственото и екологичното състояние на големите градове и техните квартали е не само признак за благосъстояние, но също и огледало на трудолюбието, възпитанието, творческите способности и естетическите предпочитания на техните жители.

Въпросът за демографските промени е част от по-обширния дискурс за трансформацията на градовете и градската мрежа в постсоциалистическите страни¹. Тази тема е предмет на множество научни изследвания и публикации.

¹ Най-общо под понятието трансформация се разбира преобразуването, преходът на дадено явление от едно състояние в друго. Постсоциалистическата трансформация е процес, обхванал бившите социалистически страни в края на 80-те и началото на 90-те години на XX в. и представлява обществено-политическата деконструкция на едно-

Част от тях са от типа *case study* и засягат избрани аспекти в развитието на отделни големи градове (Iliev, 2001, Rebernik, 2005; Slavík, Grác, 2008; Ilię, W endt, 2011; St o i c a et al., 2011 и др.), други са посветени на големите градове в рамките на националните селищни системи (D z i e m i a n o w i c z, 2005; P a r y s e k, 2005; Копралев 2007; M i h a y l o v, 2009, 2011; I l i e v a, I l i e v, 2010 и др.) или на развитието им в по-широк източноевропейски и общоевропейски контекст (Т о ш и њ, 2006; К у ѓ - С з а j k o w s k a, 2009 и др.).

Настоящата статия е посветена на промените в броя на населението на градовете с население над 100 хил. жители в 16 постсоциалистически страни в Централна и Югоизточна Европа² и в развиващата се *de facto* като независима страна сръбска провинция Косово. Извършен е сравнителен анализ на промените в броя на населението в градовете по подкатегории (според броя на жителите) и по страни за времеви интервал от 1989 до 2011 г. Основните фактори (демографски, икономически, социални, геополитически и др.) за промените в броя на населението са илюстрирани с примери за избрани градове. Сравнени са събраните, изчислените и ранжираните данни за началото, средата и края на периода. Основната част от тях са за постоянен брой население, получени от преброяванията в съответните страни.³

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ФАКТОРИТЕ ЗА ДИНАМИКАТА НА НАСЕЛЕНИЕТО В ГОЛЕМИТЕ ГРАДОВЕ

В края на 80-те и началото на 90-те години на ХХ в. в географското пространство на бившите социалистически страни протичат дълбоки и разнопосочни обществени трансформации. Промяната засяга и развитието на големите градове, преминаващи дълъг процес на адаптация към новите геополитически,

партийния политически модел и централно планираното стопанство и установяване на модел на политическа демокрация и пазарно стопанство. В тези условия през разглеждания в статията период се развиват и трансформират пространствените системи от различен ранг и мащаб, в т.ч. големите градове.

² В настоящото изследване под понятието Централна Европа разбираме региона, включващ постсоциалистическите страни от западнохристиянското цивилизационно пространство – страните от Вишеградското обединение плюс трите Прибалтийски републики от бившия СССР. Югоизточна Европа е регион, съвпадащ с геополитическите и геокултурните рамки на Балканите. Поради известни културноисторически причини, в различни научни изследвания Словения и Хърватия се разглеждат като част от единия или от другия регион.

³ Данните по страни, на чиято база е извършено настоящото изследване, се отнасят за следните години:

За началото на периода: преброяванията на населението: в СССР през януари 1989 г. (данни за Литва, Латвия и Естония), Албания – 14.04.1989, Унгария – 1.01.1990 г., в Чехословакия – 03.03.1991, в Югославия към 31.03.1991 (Сърбия, Косово, Черна гора, Босна и Херцеговина, Хърватия и Словения), Румъния – 07.01.1992, България – 04.12.1992, Полша – 31.12.1992, Македония – 21.06.1994;

икономически и социални условия. Преходът от социалистическа система към пазарно стопанство и демокрация се осъществява с различни темпове и е в зависимост от специфични пространствени съчетания на няколко групи фактори. Преките причини за промените в броя на населението на градовете са естественият прираст, миграционният прираст и съотношението между тях, изразено чрез действителния прираст. Останалите фактори са свързани с промените в макро- и микроикономическата обстановка, с ефективността в работата на местните органи на самоуправление, геополитическото и геоикономическото положение на съответната страна или отделен град. Значителна промяна носи също отпадането на ограничения като „жителство“ и сложните регистрационни процедури.

Преките последици от демографската стагнация, предизвикана преди всичко от рязката промяна на политическите, икономическите и социално-трудовите условия, се изразяват в намаляването на броя на градовете в страните от Централна и Югоизточна Европа от 119⁴ на 111 (табл.1). Към края на периода в тях живеят 33,2 млн. души, което е приблизително 27 % от общия брой население на тези страни. Между 1989 и 2011 г. намаляването на жителите на всички изследвани градове възлиза на 1,9 млн.

По-висок отлив на население от големите градове е регистриран през първото десетилетие на прехода. Между 1989 и 2001 г. се забелязва спад на населението с 2,3 млн., докато между 2001 и 2011 г. той е пет пъти по-малък – 445 хил. Началото на първия подпериод съвпада с разпада на социалистическата система и с реформите в политическото и икономическото устройство в изследваните страни, с разпада на три многонационални федерации, в т.ч. с войните в бивша Югославия. На примера на големите градове в Полша P a r u s e k (2000:103) илюстрира влиянието на влошените демографски показатели върху тяхното развитие през 90-те години. Докато през 1992 г. абсолютната стойност на естествения прираст общо за всички градове на страната с над 100 хил. ж. възлиза на минус 2140 души, през 2002 г. тя вече е минус 20 400. Миграционният баланс също показва тенденция към влошаване – прираст, възлизащ на 23,560 д. (1992), до минус 5,226 д. (2002). За този

За средата на периода: преброяванията на населението в Естония, Латвия и Хърватия (проведени към 31.03.2000), Унгария (01.02.2001), България (01.03.2001), Словения (31.03.2001), Чехия и Албания (01.04.2001), Литва (06.04.2001), Словакия – (26.05.2001), Румъния (18.02.2002), Сърбия (01.04.2002), Полша (20.05.2002), Македония (01.11.2002), Черна гора (31.10.2003). За този времеви праг липсват данни за Босна и Херцеговина и Косово;

За края на периода: данните за следните страни са от текущата демографска статистика: за Румъния и Естония към 31.12.2009, Полша – към 30.06.2010, Македония, Словения, Унгария, Словакия, Литва – 31.12.2010. Данните за следните страни са от преброяванията на населението: България (01.02.2011), Хърватия (31.03.2011), Чехия (26.03.2011), Черна гора (01.04.2011), Латвия (01.06.2011), Сърбия, Албания (01.10.2011).

⁴ Общият брой на градовете, които най-малко веднъж са попадали в категорията над 100 хил. жители, е 121. В началото на периода броят им е 119, тъй като Драч и Призрен имат под 100 хил.д. население.

период единствено Варшава, Вроцлав, Краков, Бялисток, Олщин и Шчечин, благодарение на по-високия миграционен прираст, увеличават или задържат броя на своите жители.

В първия подпериод 33 големи града имат положителен прираст на население, във втория – 37, а за целия 20-годишен период – 30. До определена степен по-малкият брой градове и население в средата на периода се обяснява (табл. 1) с липсата на достоверни данни за градовете в Босна и Херцеговина и Косово, обхванати от няколко големи миграционни вълни. С голяма степен на достоверност можем да допуснем, че през 1999/2001 г. броят на населението на Сараево, Прищина, Призрен е бил значително по-нисък, отколкото в началото и в края на периода.

След 2000–2001 г. е налице известна стабилизация на демографските процеси, в социално-икономическите и в политическите условия за развитие на големите градове. Началото на третото хилядолетие „отваря“ периода, в който част от страните в Централна и Югоизточна Европа са изградили основите на пазарната икономика и демократичното управление (преди всичко Прибалтийските републики, Словения и страните от Вишеградското обединение, в по-малка степен България и Румъния), реализират се мащабни инвестиционни проекти. От друга страна, постепенно отпадат визовите ограничения за пътувания на източноевропейци в страните от ЕС; след последната югославска война в Косово през 1999 г. започва демократизацията на остатъчна Югославия, възстановяват се транспортно-комуникационните връзки и се нормализират отношенията между Сърбия, Хърватия, Босна и Херцеговина. Всички тези динамични обстоятелства допринасят за повишената пространствена мобилност на населението, улесняват емиграцията от страните в напреднала фаза на европейска интеграция, от друга страна – за завръщане на част от бежанците в големите градове на бивша Югославия. Част от тях приютяват десетки хиляди бежанци. Например, след м. юни 1999 г., само на територията на гр. Белград се заселват 53 хил. бежанци от Косово (Ш а н т и ћ, 2007:100).

По отношение на броя на градовете и броя на жителите на четирите обособени подкатегории (табл. 1) се наблюдават както общи тенденции, така също и определени различия. Броят на градовете в подкатегорията с над 1 млн. д. и в тази с население 500–999 хил. д. се запазва – съответно 6 и 7, но с известни промени по отношение на ранга на отделните градове. Общото е, че градовете от всички четири подкатегории регистрират спад в общия брой на населението.

През постсоциалистическия период е осъществен преход от количествен към качествен модел на градовете, преход от социалистически индустриален към капиталистически модел с акцент върху развитието на третичния сектор. В големите градове, особено тези в по-успешните по отношение на икономическата трансформация страни, промените в броя на населението са до голяма степен обвързани с процесите на субурбанизация. На примера на Любляна R e b e r n i k (2005:72) посочва, че основните причини за субурбанизацията са подобни на тези в градовете на Западна Европа, но се отличават с редица специфични особености: липса на свободни терени и високи цени на жилищата в градското ядро; относително ниски цени на земята и инфраструктурата в

Т а б л и ц а 1

Разпределение на големите градове по подкатегоризи според броя на населението

Категория	1989–1994			2000–2003			2009–2011		
	Бр. гра- дове	%	Население	Бр. градове	%	Население	Бр. градове	%	Население
≥ 1 млн.	6	5,0	9,188,822	6	5,4	8,773,976	6	5,4	9,094,774
500–999 хил.	7	5,9	4,999,943	7	6,4	4,792,455	7	6,3	4,567,598
250–499 хил.	28	23,5	9,412,505	25	22,7	8,509,251	24	21,6	8,372,549
100–249 хил.	78	65,5	11,616,805	72	65,4	10,753,317	74	66,6	11,239,907
Общо	119	100	35,218,975	110	100	32,828,999	111	100	33,274,828
									100
									27,3
									13,7
									25,1
									33,8
									100

Таблицата е изработена от автора на базата на изчислени данни от следните източници: Население по области, общини и населени места, 2002. Преброяване 2001. София, НСИ, 2002; Popis 2011/Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2011; www.citypopulation.de; Population Census 2011/Preliminary data. Hungarian Central Statistical Office, Budapest, 2010; www.inssse.ro; www.instat.gov.al; www.instat.gov.it/; www.stat.gov.rs/WebSite/; www.stat.gov.lt/lt/; www.instat.gov.al; www.ksh.hu/?lang=en.

периферията на градовете; либерален достъп до предназначени за строителство парцели; повишена достъпност благодарение на подобреното качество на пътищата и нарастването на автомобилния парк; слабости в градското планиране и липса на ефективен контрол на урбанизацията.

Значим фактор за наблюдаваните промени остава географското и геополитическото положение. Според тази характеристика са налице значителни различия между градовете от по-периферния балкански регион и тези, намиращи се в непосредствена близост до високоразвитите западноевропейски страни. Това оказва влияние върху темпа на промените в урбанистичния облик, привличането на стратегически чуждестранни инвеститори, заетостта и доходите, развитието на транспортните функции на Прага, Варшава, Братислава (разположена на 67 km източно от Виена), Любляна. В същото време големи балкански градове като София, Тирана, Подгорица и др. изпитват влиянието на своята геоикономическа изолираност от Западна Европа. През 90-те години в коренно различна обстановка се оказват югославските републики, обхванати от поредица граждански войни, съпроводени с етнически прочиствания, бягства на цели етнически групи, приети като бежанци в съседни страни. В най-голяма степен са засегнати селищните системи на Босна и Херцеговина, Хърватия и остатъчна Югославия.

Тенденциите в общия демографски показател брой на населението свидетелстват, че количественият растеж на градовете не винаги е в корелация с качествените промени в градската среда и условията за живот. Градовете от балканския субцивилизационен регион като Белград, София, Скопие, Тирана, Подгорица, Ниш, Драч, Тирана и др. все още не са преминали центростремителния етап на урбанизацията. Увеличението на населението се дължи на заселванията на мигранти в ядрата на градските агломерации. Крайно негативна тенденция е гетоизирането на градското пространство и разрастването на районите с повишен социален риск, най-вече ромските квартали. В Белград, Ниш, Скопие, Букурещ, София, Пловдив и др. градове (в по-малка степен това явление се среща в централноевропейските градове, напр. в Кошице) се увеличава ромското население, живеещо при крайно влошени битови и жилищни условия.

Като цяло, за разлика от повечето големи градове в Западна Европа и Русия, градовете в тази част на Европа не могат да разчитат на интензивен миграционен наплив от други страни, който би могъл да неутрализира негативните ефекти върху динамиката на населението, породени от демографската криза. Още повече, именно големите градове са основен генератор, който захранва чрез „изтичането на мозъци“ големите градски агломерации на Западна Европа с висококвалифицирани човешки ресурси. В същото време по-голямата част от големите градове в постсоциалистическа Централна и Югоизточна Европа все още не представляват достатъчно атрактивни места за живот и работа сред потенциалните мигранти от страните с демографски взрив в Африка, Азия и Латинска Америка.

АНАЛИЗ НА ДИНАМИКАТА НА НАСЕЛЕНИЕТО НА ГОЛЕМИТЕ ГРАДОВЕ ПО ПОДКАТЕГОРИИ

Динамика на населението на милионните градове. Подкатегорията на милионните градове обхваща столиците на шестте най-големи страни от изследваната част на Европа – Букурещ, Будапеща, Варшава, София, Прага и Белград. Въпреки спада на населението със 123,0 хил. д. (Табл. 2), Букурещ запазва водещия си ранг на най-голям град. Причините за неравновесията в динамиката на населението в милионните градове се дължат на различията в демографската ситуация. Най-голяма загуба на население регистрира Будапеща, вследствие най-вече на интензивната субурбанизация и влошените параметри на естествено възпроизводство. По достъпни данни за втория подпериод (2001-2011 г.) действителният прираст на населението на унгарската столица е минус 42 хил. д. (естествен прираст -72 хил. и миграционен прираст 30 хил.д.). От друга страна, между 2006 и 2011 г. населението на Прага има не само положителен естествен прираст (9,8 хил.), но също и положително миграционно салдо (73,5 хил.), което позволява стабилизация и нарастване на нейните жители с 83,3 хил.

Останалите четири милионни града имат прираст в общия брой на населението както в абсолютни, така и в относителни величини (Табл. 2). На фона на останалите столици прави впечатление ръстът на София със 176,6 хил. д. (индекс 115,8 %) между 1992 и 2011 г., който свидетелства положително за социално-икономическите условия в българската столица, привличаща население от цялата страна, но едновременно сигнализира за задълбочаващите се диспропорции в развитието на българската селищна мрежа.

За всички градове над 1 млн. жители е характерна интензивна субурбанизация, по-ясно изразена при Будапеща, Варшава, Прага, Букурещ. На примера на Букурещ S t o i c a et al. (2011:317-319) установяват, че в периода 1990-2009 г. в малките общини, граничещи със столичния град (Волунтари, Попещти Лердени, Брагадиру, Тунари и др. общини) са построени нови 23 хил. къщи. В тези общини са се заселили над 74 хил. д. В случай че отчетем броя на населението във формираните от големите столици градски агломерации, йерархията според броя на населението придобива по-различен вид. На първо място е Будапещенската агломерация (2,5 млн.), следвана от Варшавската агломерация (близо 2,4 млн. д., в която се включват редица малки и средноголеми градове, напр. Прушкув (56 хил.), Легионово (52 хил.), Пясечно (42 хил.), Жирардув (41 хил.) и др., между чиито градски територии и периферните жилищни комплекси на столичното ядро не съществуват „физически“ граници), Букурещ-Илфов (2,2 млн.) и т.нар. Белградски регион (над 1,6 млн.).

Т а б л и ц а 2

Промени в броя на населението (хил.) на градовете с население над 1 млн. д.

Град	Държава	1989–1994	2000–2003	2009–2011	Абсолютен прираст, 2009–2011 – 1989–1994	Индекс, 1989–1994=100
Букурещ	Румъния	2067,5	1926,3	1944,4	-123,0	96,4
Будапеща	Унгария	2016,6	1777,9	1733,6	-282,9	85,9
Варшава	Полша	1644,5	1689,2	1716,8	72,3	104,4
София	България	1114,9	1091,7	1291,5	176,6	115,8
Прага	Чехия	1212,0	1169,1	1272,6	60,6	105,0
Белград	Сърбия	1133,1	1119,6	1135,5	2,3	100,2
Общо		9188,8	8773,9	9094,7	-94,0	98,9

Таблицата е изработена от автора на базата на изчислени данни от следните източници: Население по области, общини и населени места, 2002. Преброяване 2001. София, НСИ, 2002; Population Census 2011/Preliminary data. Hungarian Central Statistical Office, Budapest, 2010.; www.czso.cz/eng/redakce.nsf/i/home; www.insse.ro; www.nsi.bg/otrasal.php?otr=19; webrzs.stat.gov.rs/WebSite/.

Динамика на населението на градовете с население 500-999 хил. д. Както в случая с милионните градове, през целия изследван период броят на формиращите подкатегорията 500-999 хил. д. градове остава неизменен. Към нея се отнасят 7 града. Абсолютният прираст на населението в периода 1989-2011 г. обаче е с далеч по-големи отрицателни стойности – минус 432,3 д. Прави впечатление драстичният спад на жителите на Рига (-223,8 хил., индекс 72,2 %) и Лодз (-98,5 хил., индекс 88,2 %). Той е предизвикан главно от дезурбанизацията, емиграцията в Западна Европа (в случая с Рига значим фактор е също трудовата емиграция на Запад и емиграцията на рускоезично население в Русия) и отрицателния естествен прираст.

Краков, най-големият понастоящем град в групата 500-999 хил.д., в началото на периода позициониран като трети в йерархията, единствен регистрира увеличение на населението, възлизашо на 101,5 % (Табл.3). Градът се утвърждава като център на агломерация с над 1 млн. д., като академично средище с международен авторитет, център на високотехнологични производства, международен туризъм, концентрация на регионални седалища на големи транснационални компании. Чувствителна икономическа стагнация и свиване на трудовия пазар преживява най-вече изграденият по време на социализма квартал (понастоящем 212 хил.д.) на индустриалните работници от големия металургичен комбинат „Нова Хута“, разположен в източните части на Краков.

Т а б л и ц а 3

Промени в броя на населението (хил.) на градовете с население 500–999 хил. д.

Град	Държава	1989-1994	2000-2003	2009-2011	Абсолютен прираст, 2009-2011 – 1989-1994	Индекс, 1989-1994=100
Краков	Полша	744,0	758,5	755,5	11,5	101,5
Лодз	Полша	838,3	789,3	739,8	-98,5	88,2
Загреб	Хърватия	706,7	691,7	686,5	-20,2	97,1
Рига	Латвия	910,4	764,3	657,4	-223,8	72,2
Вроцлав	Полша	640,6	640,3	632,5	-8,1	98,7
Познан	Полша	582,9	578,8	552,7	-30,1	94,8
Вилнюс	Литва	576,7	542,2	542,9	-33,1	94,1
Общо		4999,9	4792,4	4567,6	-432,3	91,3

Таблицата е изработена от автора на базата на изчислени данни от следните източници: Miasta w liczbach 2011, Główny Urząd Statystyczny. Warszawa, 2011; Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2011.; www.csb.gov.lv/; www.stat.gov.lt/lt/; www.stat.gov.pl.

Един от ключовите проблеми на трансформацията на градовете е свързан с това, че на мястото на изоставените индустриални зони се появяват „сиви полета“, довели до драматичен спад на заетостта (Т о ш и ђ, 2006:170). В тази връзка болезнена трансформация преживява Лодз, традиционен център на производства на промишлени стоки за широко потребление. Едва след 2000–2001 г. упадъкът на старите отрасли е до известна степен компенсиран с хиляди нови работни места, разкрити от инвеститори като Gillete, Bosh/Siemens, Dell, Indesit. Пример за успешна адаптация на Лодз към постиндустриалния модел на развитие е един от най-големите търговски центрове в Европа „Манифактура“ (270 хил. m² площ), открит през 2006 г. след ревитализация на голям индустриален комплекс, изграден на границата на XIX и XX в. Всички тези промени допринасят за близо двоен спад на броя на безработните лица в гр. Лодз – от 65,1 хил. (31.12.2002) до 34,1 хил. (30.06.2010). Въпреки това, според равнището на регистрирана безработица (около 10 %) градът все още отстъпва от два до три пъти по отношение на Варшава, Краков, Вроцлав и Познан.

Освен количествения показател брой на населението, обединяваща черта за градовете в тази група е разнообразната икономическа структура, концентрацията на научно-образователни институции, туристически забележителности от общоевропейски мащаб, висок жизнен стандарт, успешно въвеждане на високотехнологични иновации. Това са предпоставки, които благоприятстват стабилизацията на тези градове и успешното им развитие като част от общоевропейското геоикономическо пространство.

Динамика на населението на градовете с население 250-499 хил. д. Към 2011 г. към тази подкатегория се отнасят 24 града, разположени в общо 11 страни. Част от тях са културно-исторически и стопански средища с международно значение, като Пловдив, Варна, Гданск, Люблин, Вилнюс, Талин, Яш, Брашов, Тимишоара, Клуж-Напока и др. Важна географска характеристика на част от тези градове е разположението им в най-големите полицентрични градски агломерации (конурбации) в изследвания макрорегион: Катовицката, Остравско-Карвинската, „Тройния град“ Гданск-Гдиня-Сопот.

През периода 2009-2011 г. в тази група градове живеят общо 8 372,5 хил. д., но именно в нея е регистриран най-голям спад в общия броя на на-

Т а б л и ц а 4

Промени в броя на населението (хил.) на градовете с население 250–499 хил.д.

Град	Държава	1989–1994	2000–2003	2009–2011	Абсолютен прираст, 2009–2011 – 1989–1992	Индекс, 1989–1994 = 100
Скопие	Македония	444,2	467,2	491,0	46,7	110,5
Гданск	Полша	461,6	461,3	456,8	–4,8	98,9
Братислава	Словакия	442,2	428,6	432,8	–9,3	97,8
Тирана	Албания	238,0	343,0	421,2	183,2	176,9
Шчечин	Полша	416,4	415,4	405,9	–10,4	97,5
Талин	Естония	478,9	400,3	397,3	–99,6	82,9
Сараево	БиХ*	416,4	...	393,0	–23,4	94,3
Бърно	Чехия	387,9	376,1	384,2	–3,7	99,0
Бидгошч	Полша	383,5	373,8	356,9	–26,6	93,1
Люблин	Полша	350,3	357,1	348,9	–1,4	99,6
Пловдив	България	341,0	338,2	338,8	–1,9	99,1
Варна	България	308,4	312,9	334,8	26,4	108,6
Каунас	Литва	418,0	378,9	336,9	–81,1	80,6
Тимишоара	Румъния	334,1	317,6	311,4	–22,6	93,2
Яш	Румъния	344,4	320,8	308,6	–35,7	89,6
Катовице	Полша	359,8	327,2	307,7	–52,1	85,5

Клуж–Напока	Румъния	328,6	317,9	307,2	–21,3	93,5
Острава	Чехия	327,5	316,7	302,4	–25,0	92,3
Констанца	Румъния	350,6	310,4	301,9	–48,6	86,1
Крайова	Румъния	304,0	302,6	299,5	–4,3	98,5
Бялисток	Полша	274,1	295,2	294,9	20,8	107,6
Галац	Румъния	326,1	298,8	290,4	–35,6	89,0
Брашов	Румъния	323,7	284,6	277,5	–46,1	85,7
Любляна	Словения	276,1	258,8	272,2	–3,9	98,8
Гдиня ***	Полша	250,1	253,4	247,5	–2,6	98,9
Ченстохова	Полша	259,5	251,4	238,7	–20,8	91,2
Плоец	Румъния	252,7	232,5	227,9	–24,7	90,2
Сосновец	Полша	251,8	232,6	218,4	–32,8	86,9
Общо **		9412,5	8509,	8372,5	–1,039	88,9

* Босна и Херцеговина.

** При изчислението на общия брой на населението на градовете не е включен броят на населението за годините, в които съответният град е бил под 250 хил. д.

Таблицата е изработена от автора на базата на изчислени данни от следните източници: Население по области, общини и населени места, 2002. Преброяване 2001. София, НСИ, 2002; Miasta w liczbach 2011, Główny Urząd Statystyczny. Warszawa, 2011; Popis 2011/Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2011.; www.citypopulation.de; www.insse.ro; www.instat.gov.al; www.stat.gov.lt/lt; www.stat.gov.pl.

*** В таблицата с този шрифт са обозначени градовете, които в средата или в края на изследвания период преминават в по-ниска категория.

селението спрямо началото на периода, възлизащ на 1,309 хил. д. (табл. 4). До голяма степен този краен ефект се дължи на преминаването в по-ниската подкатегория на Гдиня, Ченстохова, Плоец и Сосновец. Освен в посочените четири града, деиндустриализацията е основен фактор за депопулационните процеси, обхванали индустриални центрове като Катовице и Брашов (индекс 85,5 %), Галац (89,0 %), Каунас (80,6 %). Едва четири града от тази група (Тирана, Скопие, Варна и Бялисток) отчитат положителен темп на нарастване.

Можем да допуснем, че благодарение на позитивния знак на демографските процеси, моноцентричния тип на селищната мрежа в Македония и Албания и слабата ѝ развитост, в съвсем кратки срокове град Скопие, а на по-късен етап и Тирана, ще се присъединят към групата с над 500 хил. жители.

Т а б л и ц а 5

Промени в броя на населението (хил.) на градовете с население 100–249 хил. д.

Град	Държава	1989–1994	2000–2003	2009–2011	Абсолютен прираст, 2009–2011 – 1989–1994	Индекс, 1989–1994 = 100
Гдиня	Полша	250,1	253,4	247,5	–2,6	98,9
Ченстохова	Полша	259,5	251,4	238,7	–20,8	91,2
Кошице	Словакия	235,1	236,1	233,8	–2,1	99,4
Плоещ	Румъния	252,7	232,5	227,9	–24,7	90,2
Радом	Полша	230,3	229,7	223,1	–7,6	96,8
Нови Сад	Сърбия	177,2	191,4	221,8	44,6	125,1
Сосновец	Полша	251,8	232,6	218,4	–32,8	86,9
Браила	Румъния	234,1	216,3	211,1	–32,8	90,2
Дебрецен	Унгария	212,2	211,0	208,0	–22,9	98,0
Торун	Полша	201,8	211,2	205,6	4,2	101,9
Орадя	Румъния	222,7	206,6	204,8	17,8	92,0
Киелце	Полша	213,6	212,4	204,4	–9,2	95,7
Бургас	България	195,6	192,3	200,2	4,5	102,3
Прищина	Косово	155,5	...	197,0	41,5	127,7
Гливице	Полша	214,3	203,8	195,8	–18,5	91,3
Забже	Полша	203,5	195,2	187,3	–16,2	92,0
Битом	Полша	229,2	193,5	182,2	–47,0	79,5
Ниш	Сърбия	173,4	173,7	177,9	4,5	102,6
Жешув	Полша	156,7	160,3	177,8	21,1	113,5
Клайпеда	Литва	202,9	192,9	177,8	–25,1	87,6
Олщин	Полша	164,8	173,1	176,5	11,6	101,9
Бакъу	Румъния	205,0	175,5	175,8	–29,1	85,7
Биелско Бяла	Полша	179,6	178,0	175,1	–4,5	97,5
Сегед	Унгария	169,9	168,2	170,2	0,3	100,2
Пилзен	Чехия	173,1	165,2	169,6	–3,4	98,0
Мишколц	Унгария	196,4	184,1	168,0	–28,3	85,5
Питещ	Румъния	179,3	168,4	167,0	–12,3	93,1
Сплит	Унгария	189,4	188,7	165,9	23,5	87,6
Арад	Румъния	190,1	172,8	165,0	–25,1	86,8

продължение табл. 5

Баня Лука	БиХ*	143,0	...	164,2	21,1	114,7
Печ	Хърватия	170,0	162,5	157,7	-12,3	92,7
Сибиу	Румъния	169,6	154,9	154,0	-15,5	90,8
Подгорица	Черна г.	116,2	136,4	151,3	35,0	130,2
Русе	България	170,0	161,4	149,6	-20,4	88,0
Крагуевац	Сърбия	144,8	146,3	147,2	2,4	101,6
Търгу Муреш	Румъния	164,4	150,0	144,3	-20,0	87,8
Руда Шльонска	Полша	167,6	150,6	143,2	-24,2	85,4
Рибник	Полша	143,1	142,7	141,3	-1,7	98,7
Байя Маре	Румъния	149,2	137,9	138,5	-10,6	92,8
Стара Загора	България	150,5	143,4	138,2	-12,2	91,8
Бузю	Румъния	148,0	134,2	131,6	-16,4	88,9
Гьор	Унгария	129,3	129,4	131,2	1,9	101,5
Призрен	Косово	92,3	...	131,0	38,7	141,9
Тихи	Полша	136,6	132,8	129,4	-7,2	94,7
Домброва Гурнича	Полша	131,5	132,2	127,5	-3,9	97,0
Риека	Хърватия	167,9	143,8	127,5	-40,4	75,9
Елблонг	Полша	127,3	128,1	126,3	-0,9	99,2
Плоцк	Полша	125,0	128,3	126,2	1,2	101,0
Ополе	Полша	129,5	129,9	125,7	-3,8	97,0
Гожув Виелкополски	Полша	124,5	125,9	125,4	-0,8	100,7
Шяуляй	Литва	145,6	133,8	121,0	-24,6	83,0
Валбжих	Полша	140,5	130,2	120,7	-19,8	85,9
Ниредхаза	Унгария	114,1	118,7	117,8	3,7	103,2
Жиелона Гура	Полша	115,1	118,2	117,5	2,4	102,1
Влоцлавек	Полша	122,3	121,2	117,2	5,1	95,8
Драч	Албания	82,7	99,5	115,5	32,8	139,7
Тарнув	Полша	121,8	119,9	114,9	-6,9	94,3
Кечкемет	Унгария	102,5	107,7	113,2	10,7	110,5
Хожув	Полша	128,8	117,4	112,7	-16,1	87,5
Ботошани	Румъния	126,1	115,0	115,7	-10,4	91,7

* Босна и Херцеговина

Сагу Маре	Румъния	131,9	115,1	112,1	-19,8	85,0
Ръмнику Вълча	Румъния	113,6	107,7	110,8	-2,8	97,5
Паневежис	Литва	126,5	119,7	109,0	-17,4	86,2
Кошалин	Полша	110,7	108,7	108,0	-2,7	97,5
Сучава	Румъния	114,4	105,8	107,2	-7,2	93,6
Пятра Нямец	Румъния	123,3	104,9	107,2	-16,1	86,9
Плевен	България	130,8	121,8	106,9	-23,8	81,7
Калиш	Полша	106,5	109,5	106,8	0,3	100,3
Дробета-Турну Северин	Румъния	115,2	104,5	106,2	-9,0	92,2
Легница	Полша	106,5	107,1	104,0	-2,5	97,6
Даугавпилс	Латвия	124,9	115,2	102,8	-22,0	82,3
Либерец	Чехия	101,9	99,1	102,2	3,3	100,3
Секешвехервар	Унгария	108,9	106,3	101,9	-7,0	93,5
Оломоуц	Чехия	105,6	102,6	100,0	-5,6	94,6
Груджиондз	Полша	103,4	100,3	99,0	-4,4	95,7
Фокшани	Румъния	101,3	101,8	98,1	-3,2	96,8
Слупск	Полша	102,0	99,9	96,8	-5,1	94,9
Гарту	Естония	113,4	101,1	95,6	-17,8	84,3
Марибор	Словения	108,1	93,8	95,1	-12,9	88,0
Ястжембие Здруй	Полша	104,2	97,1	92,6	-11,5	88,9
Сливен	България	106,2	100,3	91,6	-13,6	86,2
Добрич	България	104,4	100,0	91,0	-13,4	87,1
Осиек	Хърватия	104,7	90,4	83,5	-13,4	87,1
Лиенайя	Латвия	114,4	89,4	83,0	-21,2	79,9
Общо		11616,8	10753,3	11239,9	-376,9	96,7

Таблицата е изработена от автора на базата на изчислени данни от следните източници: Население по области, общини и населени места, 2002. Преброяване 2001. София, НСИ, 2002.; Miasta w liczbach 2011, Główny Urząd Statystyczny. Warszawa, 2011; Popis 2011/Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2011.; www.citypopulation.de; www.csb.gov.lv/; www.czso.cz/eng/redakce.nsf/i/home; www.insse.ro; www.instat.gov.al; www.ksh.hu/?lang=en www.nsi.bg/otrasal.php?otr=19; webzrs.stat.gov.rs/WebSite/; www.stat.gov.lt/lt/; www.stat.gov.pl.

Динамика на населението на градовете с население 100-249 хил.д. Градовете от тази подкатегория се отличават предимно с по-ограничен набор от дейности и периметър на пространствено-функционално влияние и изпълня-

ват посреднически функции в развитието на националните територии между големите градове и агломерации от една страна, и средните и малките градове от друга. Тези градове предлагат административни, образователни, културни, здравни услуги предимно от регионален мащаб. В България, Сърбия, Чехия, Литва, Хърватия, Унгария, поради по-ограничения демографски капацитет на страните и по-ниската степен на зрялост на селищната мрежа, някои от градовете с население 100-249 хил. д. изпълняват функцията на макрорегионални центрове, в т.ч. на административни райони за планиране (NUTS II). В по-малка степен това се отнася до Полша и Румъния, в които повечето центрове на районите за планиране са градове с над 250 хил.д.

Градовете с население от 100 до 249 хил. д. концентрират както най-голям брой, така и най-висок относителен дял от общото население на големите градове. Тази особеност се запазва през целия изследван период. Същевременно броят на градовете в тази подкатегория намалява от 78 (1989–1994) на 74 (2009–2011). Поради демографската криза и отлива на население, между 1989 и 2011 г. от тази подкатегория отпадат общо 10 града (табл. 5). Общо 18 града имат положителен ръст на населението, като някои от тях – Призрен, Драч и Подгорица (над 130 %) демонстрират много висок темп на нарастване, Прищина и Нови Сад – висок (120–129,9 %), което в повечето от посочените случаи се дължи на специфичните културно-исторически традиции на населението в съответните страни. Характерен белег за повечето градове от тази група през социалистическия период е развитие на стопански модел с много висок дял на индустриални производства, в т.ч. на тежката промишленост. Типични примери са Ваблжих, Бакъу, Браила, Плевен, Стара Загора, Ченстохова, Мишколц, Даугавпилс, Констанца, част от които регистрират много висок отлив на население. Сосновец, Домброва Гурница, Битом, Ястжембие Здруй са примери за градове, разположени в големи въгледобивни райони (Домбровски и Горно-шльонски басейн), засегнати от кризата в отрасъла и преструктурирането на икономиката. След 1990 г. е характерно, че градовете с население от 100 до 249 хил. д. преминават към модел на икономическо развитие с доминация на обслужващия сектор, но този процес е съпътстван с ниски доходи на работещите, дълготрайна безработица, застаряване на населението, емиграция на млади хора, упадък на значителни по площ промишлени и жилищни зони.

АНАЛИЗ НА ПРОМЕНИТЕ В БРОЯ НА НАСЕЛЕНИЕТО И В ТЕРИТОРИАЛНОТО РАЗПОЛОЖЕНИЕ НА ГОЛЕМИТЕ ГРАДОВЕ ПО СТРАНИ

Постсоциалистическите условия за динамиката на градовете са тясно свързани с местните условия (по страни и групи страни) на развитието, включително наследените социално-икономически структури и исторически традиции. Вследствие разпадането на единните селищни системи на три бивши съюзни държави от Източния блок (Югославия, Чехословакия и СССР), 12 големи града от изследваните постсоциалистически страни са поставени в нова пространствена рамка на административно-политическо, демограф-

ско и икономическо развитие. Част от тези градове (Любляна, Загреб, Талин, Рига, Вилнюс, Скопие, Братислава, Сараево, Подгорица, и, с известни уговорки, Прищина) повишават своя административно-политически статут, превръщайки се в столици на новосъздадени суверенни държави. Slavík и Grác (2008:23) дават пример с Братислава. След като става столица на независима Словакия през 1993 г., градът успява да развие потенциала, наследен от своята богата история, и да го използва ефективно за изграждане на мрежа от институции, разширяващи административните функции и значение на града. Същевременно Белград и Прага – столиците на бившите федерални републики Югославия и Чехословакия, търпят „свиване“ на териториалния периметър на влиянието си.

Както е известно, Централна Европа и Югоизточна Европа са региони, чието градско развитие е изпитвало влиянието на честите политически промени и политическата разделеност в миналото. Различни са условията и историческото наследство в градовете, намирали се под османска, руска, австро-унгарска, немска или италианска власт. След 1990 г. градове от западнохристиянския цивилизационен кръг като Любляна, Братислава, Прага, Будапеща, Варшава, Краков, Познан, Вроцлав се отличават с балансирано териториално развитие, модернизирайки не само своите централни градски части, но също и периферните жилищни райони. Икономическата стабилизация и успешното включване в общоевропейското икономическо пространство позволява качествен ръст на жилищното строителство в периферните части на агломерациите. Далеч не във всички случаи демографската стагнация е съпроводена с икономическа, за което примери са централноевропейски градове (в културноцивизационен аспект) като Будапеща, Загреб, Рига, Талин, Сплит, Гданск и др.

Литва, Румъния и Латвия се нареждат на първо място според дела на населението на градовете над 100 хил. жители от общия брой градско население, съответно с 57,7 %, 54,8 % и 49,5 %. С развита мрежа от средни и малки градове се отличават страни като Словакия, Чехия и Словения, в които градовете под 100 хил. д. концентрират съответно 78,4 %, 72,4 % и 70,0% от градското население.

В края на изследвания период водеща по брой големи градове е Полша (39), следвана от Румъния (24), Унгария (9), България (7), Чехия (6) (Табл. 7). Полша е единствената страна, в която са разположени градове от всички четири подкатегории. С изключение на Шльонското воеводство (12 града над 100 хил. жители, в т.ч. близо 2,5-милионната Катовицка конурбация), останалите големи градове са разположени балансирано спрямо големите административни единици на страната. По три големи града в своята селищна мрежа имат Долно-шльонското, Куявско-поморското и Мазовецкото воеводство, останалите 12 воеводства – по два или по един голям град. Полша се отличава и с най-балансирана структура на големите градове. Например, делът на нейната столица от градското население възлиза на 7,4 %. За сравнение ще посочим, че най-висок относителен дял на столиците градове е регистриран в Латвия (42,8 %), Черна гора (42,4 %), Македония (35,0 %), Албания (32,5 %), Сърбия (29,7 %).

Селищната мрежа на Румъния, втората по територия и брой население страна от тези, които са включени в изследването, също се отличава със значи-

ми културноисторически различия във възникването и развитието на градовете. Основната разлика спрямо полския модел⁵ е тази, че след присъединяването към румънската държава градовете в румънски Банат, Трансилвания, Марамуреш запазват част от своето унгарско и немско население. След 1990 г., на примера на Орадя и Клуж Напока, Pieș и Wendt (2011:10–17) подчертават значението на емиграцията, повлияна от етническият фактор. Между 1986 и 2007 г. дялът на унгарците от населението на Орадея намалява от 52,0 % до 24,0 %, на Клуж Напока – от 39,0 % до 17,0 %. До известна степен техният отлив е балансиран от заселването на етнически румънци от аграрните райони и на ромско население. Характерен за постсоциалистическото развитие е фактът, че всички големи градове в Румъния регистрират спад на населението. Друга особеност е значителната дистанция между Букурещ и втория по големина град в страната Тимишоара, който има едва 16,0 % от населението на столицата. Като цяло, големите градове се отличават с относително балансирано териториално разположение (фиг. 1 – приложение).

Освен значителния спад на населението на Будапеща през постсоциализма, своеобразна черта на унгарската селищна мрежа е съществената разлика между столицата и следващия по този показател град (Дебрецен – 208 хил.). При останалите големи градове е налице относително стабилно демографско развитие. Нито един от осемте града с население от 100 до 249 хил. жители, разположени равномерно спрямо западните, централните и източните части на националната територия, не преминава в долната категория. При това Сегед, Ниредхазя, Гьор и Кечкемет увеличават своите жители.

Развитието на седемте големи града (към 2010–2011 г.) в Прибалтийските републики е пример за дълбока демографска криза с драстичен спад на населението в големите градове, вкл. преминаването на Тарту и Лиепая към средно-големите градове. Тази тенденция е съчетана с качествен растеж, осъществен благодарение на икономическата политика на правителствата в тези страни и умелото адаптиране към условията на пазарната икономика, европейската интеграция и глобализацията.

В сравнение с Полша, Румъния и Унгария, географската локализация на големите градове в Сърбия е коренно различна. Нови Сад, Белград, Крагуевац и Ниш (а също и доближаващият се до категорията на големите градове гр. Суботица) са разположени по оста север-юг, в централните части на страната, успоредно с трасето на транспортен коридор X – основната пространствена ос на селищно и стопанско развитие на Сърбия. Всичко това рефлектира върху огромните диспропорции в регионалното развитие и в депопулацията на източната, южната и западната част на страната. Любопитно е, че Сърбия има по-малък брой на големите градове в сравнение с по-малката Литва – съответно 4 и 5 града. В стратегията за териториално развитие на Сърбия (2009) градовете от областта Косово и Метохия, в т.ч. двата с население над 100 хил. – Прищина и Призрен, са включени в плановете за интегрирано управление

⁵ След Втората световна война редица големи градове от територията на Германия, присъединени към Полша, търпят значителни демографски загуби, най-вече поради емиграцията на немско население.

на националната територия, които, поради добре известни причини са невъзможни за практическа реализация.

В България, след кризисния период на 90-те години на ХХ в., Варна и Бургас регистрират ръст, а Пловдив – нисък спад в броя на населението, без това да застраши функциите на града като значим макрорегионален център с полифункционален профил и широк географски периметър на влияние. Най-сериоз-

Т а б л и ц а 6

Разпределение на големите градове по страни

Държава	≥ 1 млн.			500–999 хил.			250–499 хил.			100–249 хил.			Общо		
	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III
Полша	1	1	1	4	4	4	9	8	6	28	27	28	42	40	39
Румъния	1	1	1	–	–	–	8	7	7	16	17	16	25	25	24
Унгария	1	1	1	–	–	–	–	–	–	8	8	8	9	9	9
България	1	1	1	–	–	–	2	2	2	6	6	4	9	9	7
Чехия	1	1	1	–	–	–	2	2	2	3	2	3	6	5	6
Литва	–	–	–	1	1	1	1	1	1	3	3	3	5	5	5
Сърбия	1	1	1	–	–	–	–	–	–	3	3	3	4	4	4
Хърватия	–	–	–	1	1	1	–	–	–	3	2	2	4	3	3
Латвия	–	–	–	1	1	1	–	–	–	2	1	1	3	2	2
Словакия	–	–	–	–	–	–	1	1	1	1	1	1	2	2	2
Албания	–	–	–	–	–	–	1	1	1	–	–	1	1	1	2
Естония	–	–	–	–	–	–	1	1	1	1	1	–	2	2	1
Босна и Херц.	–	–	–	–	–	–	1	...	1	1	...	1	2	...	2
Косово	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	...	2	1	...	2
Македония	–	–	–	–	–	–	1	1	1	–	–	–	1	1	1
Словения	–	–	–	–	–	–	1	1	1	1	–	–	2	1	1
Черна гора	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1	1	1	1	1
Общо	6	6	6	7	7	7	28	25	24	78	72	74	119	110	111

Пояснения: I – 1989–1994 г.; II – 2000–2003 г.; III – 2009–2011 г.

Таблицата е изработена от автора на базата на изчислени данни от следните източници: Население по области, общини и населени места, 2002. Преброяване 2001. София, НСИ, 2002; Popis 2011/Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2011; www.citypopulation.de; Population Census 2011/Preliminary data. Hungarian Central Statistical Office, Budapest, 2010.; www.insse.ro; www.instat.gov.al; www.nsi.bg/otrasal.php?otr=19; webrzs.stat.gov.rs/WebSite/; www.stat.gov.lt/lt/; www.instat.gov.al; www.ksh.hu/?lang=en.

на е кризата в демографското развитие на Русе и Стара Загора, както и на Плевен, който по всяка вероятност в близко бъдеще ще се присъедини към Сливен и Добрич, отпаднали от категорията на големите градове.

Специфичен случай е селищната мрежа на Босна и Херцеговина, която преминава през период на дезинтеграция и промяна във функционалните връзки между градовете. Гражданската война през 1992–1995 г. предизвиква огромни човешки жертви, материални разрушения, както и обезлюдяването на Сараево в първата половина на 90-те години. Войната нарушава развитието и демографския растеж на градове като Приедор, Тузла, Мостар, Зеница, доближаващи се до категорията на стохилядните градове. След постигането на мирното споразумение и образуването на две федерални единици – Република Сръбска и Федерация Босна и Херцеговина (Мюсюлманско-хърватска федерация), влиянието на Сараево е значително по-ограничено. В редица обществени сфери връзките между Баня Лука (столицата на Република Сръбска) са по-силни с Белград, отколкото със Сараево и градовете в Мюсюлманско-хърватската федерация. Повечето босненски сърби предпочитат да следват и работят в увеличаващата своето население Баня Лука, а също в Нови Сад и Белград.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Регистрираният спад в общия брой на населението на големите градове се дължи на промените, предизвикани от реструктуризацията на стопанството и неговата адаптация към условията на пазарната икономика и демократичните форми на управление. Друга важна причина е свързана със задълбочаването на демографската криза от 70-те и 80-те години на XX в., а също с появата на безработицата, трудовата емиграция, субурбанизацията. По отношение на субурбанизацията Nowosielska (2005:166) отбелязва, че последиците от миграциите на население и релокализацията на работни места към периферните зони не може да се оцени лесно в категориите „позитивни“ и „негативни“ резултати. От една страна, загубата на население означава нарастване на необитаемите жилища, нуждаещи се от скъпа техническа поддръжка, както и спад на приходите в градските бюджети. От друга страна, приградските райони се разрастват благодарение на концентрацията в тях на население и работни места. Като цяло пространствената структура на градовете се разширява с нови, незастроени порано зони в тяхната периферия, а същевременно се разкриват и нови работни места, посредством изграждането на свободни икономически зони, бизнес-паркове, технологични паркове и др. (Pleeva, Pleev, 2011:121).

Част от изследваните градове, благодарение на изгодното си геополитическо положение, привличането на чужди инвестиции и умелото възползване на техните самоуправленски структури от европейската интеграция, се превръщат в значими центрове на туризма, търговията, високотехнологичните производства, на финансовите, счетоводните и консултантските услуги. Според доклада „*European Cities Monitor*“ (по Kuć-Czajkowska, 2009:80–81) за 2006 г., четири града от Централна и Югоизточна Европа се нареждат сред първите 30

в Европа (вкл. Русия) с най-атрактивни условия за бизнес: Прага (13 позиция), Варшава (18), Будапеща (22) и Букурещ (29).

Големите градове ще продължат да бъдат центрове на националното развитие в своите страни. Тяхната демографска стабилизация и растеж ще зависи от успешното им интегриране в общоевропейското геоикономическо пространство. С изключение на градовете, разположени в страни със значителен брой мюсюлманско население (Албания, Косово, големите градове на Македония и Федерация Босна и Херцеговина), където високият естествен прираст е пряк фактор за положителната динамика на демографските процеси, в останалите градове над 100 хил. жители в близка перспектива основен източник на население ще остане по-високият механичен прираст.

ЛИТЕРАТУРА

- Копралев, И. Съвременни проявления на урбанизационните процеси в България (на примера на големите български градове). – Проблеми на географията, 3–4/2007, 147–156.
- Стратегија просторног развоја Републике Србије. Министерство животне средине и просторног планирања, Републичка агенција за просторно планирање, Београд, 2009.
- Тошић, Б. Промене у просторној структури градова у постсоцијалистичком периоду. – Гласник Српског Географског Друштва, 1/2006, 165–176.
- Шантић, Д. Расељена лица са Косова и Метохије на територији града Београда. – Демографија, 4/2007, 91–102.
- Dziemiłowicz, W., Ranking atrakcyjności inwestycyjnej miast Polski – refleksje po czterech edycjach badań. – Prace i Studia Geograficzne, 35/2005, 109–127.
- Ilieş, A., J. Wendt, Process of Romanian Cities Depopulation at Banat, Crişana, Maramureş and Transylvania Regions. – “Medium sized towns of Central and Eastern Europe in the period of economic system transformation and social changes“ (Edited by A. Runge and A. Kuczabsky). Kharkiv, 2011, 8–19.
- Ilieva, M., I. Iliev, Bulgarian Urban Settlements in the Early 21st Century. – Bulletin of Geography. Socio-Economic Series, 13/2010, 113–125.
- Iliev, I. Transformation of Pleven Agglomeration in the period of transition. – In: J. Kitowski (ed.). Spatial Dimension of Socio-Economic Transformation Processes in Central and Eastern Europe on the Turn of the 20th Century, vol. I, Rzeszow, 2001.
- Kuć-Czajkowska, K. A. Funkcje metropolitalne Warszawy, Pragi i Budapesztu. – Studia Regionalne i Lokalne, 1/2009, 54–74.
- Mihaylov, V. Contemporary Trends in the Demographic and Socio-Economic Development of the Cities in Bulgaria. A Geographical Review. – Демографија, 8/2011, 43–62.
- Mihaylov, V., Transformacje postsocjalistyczne miast i sieci miejskiej w Bułgarii. – Badania naukowe, WSU, Kielce, 2/2009, 61–75.
- Nowosielska, E. Closing Remarks. – Geographia Polonica, 1/2005, 163–171.
- Parusek, J.J., Development of Polish Towns and Cities and Factors Affecting This Process at the Turn of the Century. – Geographia Polonica, 1/2005, 99–115.
- Rebernik, D., Urbanization Trends and Processes of Population Change in the Ljubljana Urban Region. – Geographia Polonica, 1/2005, 67–78.
- Slavík, V. Grác, R. Developing the Capital City Functions of Bratislava. – Moravian Geographical Reports, 1/2008, 16–25.

Stoica, I.-V., C. Tălângă, C. Braghină, D. Zamfir, Ways of Managing the Urban-Rural Interface. Case Study: Bucharest. – *Analele Universității din Oradea. – Seria Geografie*, 2/2011. 313-322.

Източници на статистическа информация

Население по области, общини и населени места, 2002. Преброяване 2001. София, НСИ, 2002.

Miasta w liczbach 2011, Główny Urząd Statystyczny. Warszawa, 2011.

Popis 2011/Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2011.

Population Census 2011/Preliminary data. Hungarian Central Statistical Office, Budapest, 2010.

www.citypopulation.de

www.csb.gov.lv/

www.czso.cz/eng/redakce.nsf/i/home

www.insse.ro

www.instat.gov.al

www.ksh.hu/?lang=en

www.manufaktura.com

www.nsi.bg/otrasal.php?otr=19

www.stat.gov.lt/lt/

www.stat.gov.pl

vdb.czso.cz/vdbvo/maklist.jsp?kapitola_id=18&expand=1&

webrzs.stat.gov.rs/WebSite/

www.wop.lodz.pl

www.data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL

CHANGES IN THE NUMBER OF POPULATION
OF LARGE CITIES IN POST-SOCIALIST COUNTRIES
OF CENTRAL AND SOUTH-EASTERN EUROPE

V. Mihaylov

(S u m m a r y)

The analysis of post-socialist development of the cities according to their size structure and the countries level is presented in the paper. The dynamic changes in population size structure of the large cities in Central and South-Eastern Europe are connected with the significant historical transformations of geographical space of that region. According to the number of their population, the large cities are divided into four subcategories: over 1 million (six cities – Bucharest, Budapest, Warsaw, Sofia, Prague and Belgrade); 500-999 thousand (7); 250-499 thousand (24); 100-249 thousand (74).

The main factors affecting spatial and social differences in transformation processes and changes of population number are the following: the level of natural and migration increase of population, the local social effects of deindustrialization and adaptation processes to market-oriented economy, economic conditions in separate regions and countries, suburbanization, as well as the geographical position of each city and the countries as a whole. The dynamics of the cities, located on the territory of former Yugoslav Federation, was affected by Civil War and unstable geopolitical situation during the 90-s.

Between 1989 and 2011, in investigated countries, the number of the residents of the cities over 100 thousand decreased from 35.2 to 33.2 million. Generally, only 30 cities increased the number of their population. At the end of the period, the number of large cities equals to 111 (119 in years 1989-1994). Among the countries of Central and South-Eastern Europe, most of those cities are located in Poland (29), Romania (24), Hungary (9), Bulgaria (7), and so on.